

La recent restauració del mosaic modernista del paviment de la capella del Sagrament de Santa Maria de Mataró l'ha retornat al seu estat original.

Rafael Soler i Fonrodona, que ja havia estudiat la construcció de la capella, documenta tot seguit el mosaic i la seva simbologia.

EL MOSAIC DE LA CAPELLA DEL SAGRAMENT DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

La capella del Sagrament de l'església de Santa Maria fou inaugurada el 28 de juliol de l'any 1889 pel bisbe de Barcelona doctor Jaume Català i Albosa. Els plànols de la capella i la direcció de l'obra fou encomanada a l'arquitecte mataroní Emili Cabanyes i Rabassa, i la decoració pictòrica la portà a terme el pintor barceloní Enric Monserdà i Vidal. Aquest projecte de decoració merescué menció honorífica a l'Exposició General de Belles Arts, feta a Barcelona l'any 1895.

Amb motiu del centenari de la inauguració de la capella, l'any 1989, als *FULLS/35* del Museu Arxiu de Santa Maria, juliol de 1989, fou publicat un article que parlava de la seva construcció i de la seva decoració pictòrica. I un treball de Rafael Torrella, «Fotografia d'estudi. La construcció de les pintures de la capella del Sagrament», publicat als *FULLS/42*, gener de 1992, completà aquella informació.

En el moment de la seva inauguració, el paviment de la capella era de parquet, però les humitats del subsòl ocasionaren ben aviat la degradació de la fusta i l'any 1902 calgué arrencar tot l'entarimat per tal de refer una conducció d'aigües pluvials i efectuar la re fonamentació de pilastres i murs. En aquesta ocasió persones «d'acreditat gust artístic» van manifestar el desig que el nou paviment es fes de mosaic. A més, sembla que el primer parquet col·locat no devia ser de bona qualitat, ja que un redactor del periòdic *La Costa de Llevant*, el 28 de setembre de 1902, va escriure que «la capella sembla un senyor amb barret de copa i espadenyés».

Aquests anhels s'acompliren i, dos anys després, ja s'estrenava el nou mosaic, obra destacada entre els mosaics modernistes per les seves dimensions i per la bellesa del seu disseny, que s'ha posat de nou de manifest després de la recent restauració feta desinteressadament pel senyor Josep Garrido i els seus col·laboradors senyors Alfons Palau i Enric Garcia, tots col·laboradors del Museu Arxiu de Santa Maria, restauració que ha deixat el mosaic en el seu estat original, posant noves tesselles on faltaven i suprimint les esquerdes del paviment i les restes de falses restauracions, cosa que cal agrair.

EL MOSAISTA

El constructor d'aquest mosaic, tal com indica la signatura posada al costat dret de l'entrada de la capella, fou l'italià Mario Maragliano, establert a Barcelona l'any 1884. Se'l considera l'introduïdor del modern mosaic artístic a Espanya. Sabem que a Madrid va treballar a San Francisco el Grande i que a Barcelona va fer-ho a les Saleses, obra de l'arquitecte Martorell, a la Concepció, al Pi i en edificacions diverses. A les ordres de Domènech i Montaner, treballà a Comillas i a Barcelona, i també hi ha obra seva al Rosari Monumental de Montserrat (1903).

Els estudiosos de l'*art nouveau*, tot i tractar de l'obra de Maragliano als llocs esmentats i també a Manresa, Tarragona, Ripoll i Solsona, no esmenten, però, la seva obra a Mataró.

EL DISSENYADOR

A l'altre costat de la signatura del mosaïsta, hi figura la de l'autor del disseny, escrita amb les paraules «Monserdà Pinxit», cosa que, encara que no en coneixem cap prova documental, ens defineix clarament que l'autoria del dibuix del mosaic és obra del pintor Enric Monserdà i Vidal, el qual ja s'havia encarregat anteriorment de la decoració de la capella. D'aquest autor, a Santa Maria de Mataró tenim els dos tapissos pintats de la capella de la Puríssima i els quadres de sant Lleó i sant Ricard de la capella de Santa Llúcia, i l'església de Sant Josep posseeix una bella tela de les santes Juliana i Semproniana, patrones de Mataró. En l'inventari de l'obra de Monserdà que presentà el seu biògraf Feliu Elies, no hi figuren aquestes pintures.

Feliu Elies, en aquesta biografia, editada a Barcelona l'any 1927, ens parla de l'obra de Monserdà com a pintor, dedica un capítol a la seva col·laboració amb arquitectes –entre els quals trobem Martorell, Domènech i Montaner i Puig i Cadafalch– i també descriu extensament la relació de Monserdà amb els diversos oficis artístics, orfebreria, mobiliari, metal·listeria, brodats, pintura aplicada, escultura i vitralls. En canvi, parla molt breument de l'obra de Monserdà com a pintor ceramista, citant únicament una certificació del fabricant Pujol Bauzil, que acredita el virtuosisme adquirit per Monserdà en la pintura sobre ceràmica.

Recentment, però, en efectuar-se la restauració de la casa Terrades, coneguda com a «Casa de les Punxes», a la Diagonal de Barcelona, obra de l'arquitecte Puig i Cadafalch, s'ha pogut veure la signatura de Monserdà en els plafons ceràmics que decoren les façanes, la qual cosa assenyalà el conegut especialista en temes del patrimoni Lluís Permanyer, al diari *La Vanguardia* de 29 de desembre de 1999.

Un d'aquests plafons ceràmics, el de sant Jordi, porta la llegenda «Sant Patró de Catalunya, torneu-nos la llibertat», llegenda que, en el moment que va ésser col·locada, provocà la denúncia feta pel demagog Alejandro Lerroux, que acusà Puig i Cadafalch de cometre «un crim en contra la nació».

Feliu Elies tampoc no ens parla de l'obra de Monserdà com a dissenyador de mosaïcs, tot i tenir a Mataró un bon exemple del seu treball.

Quant al mobiliari, sabem que la capella del Sagrament havia tingut un confessionari, construït l'any 1912, «segons disseny i direcció d'Enric

Monserdà», tal i com consta en la factura, que és l'únic document referent a les obres de la capella que es guarda al Museu Arxiu, ja que, tot i conservar-se la documentació de la confraria de la Minerva, la construcció de la capella del Sagrament degué tenir una comptabilitat separada de les despeses normals de la confraria.

Monserdà fou un personatge típic del seu temps i, a més de pintor, fou el que avui en diríem un excel·lent decorador. Ell mateix, infravalorant la seva obra, deia «jo sóc més aviat un director d'orquestra, que un músic compositor». En realitat, de la mateixa forma que va col·laborar amb els arquitectes esmentats, també ho va fer amb artesans diversos. Dirigí el taller de vitralls d'Amigó, que féu nombrosos projectes d'obres en temples i catedrals, com l'església del monestir de Montserrat i per a d'altres de Barcelona, cosa que ens fa pensar que l'apostolat dels vitralls de la capella del Sagrament també és obra seva. Fou també director artístic de l'important taller d'orfebreria Macià, però l'obra que culminà els seus treballs fou la decoració del Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

Monserdà, seguint el moviment anglès denominat *Arts and Crafts*, fou un dels principals promotors de la revitalització dels oficis, de les velles artesanies i de les arts industrials. També, amb la seva vocació medievalista, pròpia del segle XIX, fomentà el retrobament de la personalitat de Catalunya, i en la seva obra queda ben reflectida la seva religiositat i el seu patriotisme.

EL MOSAIC

La capella del Sagrament té divuit metres de llargada per nou d'amplada i el mosaic cobreix tot el seu sòl, exceptuant el semicercle de la grada de l'altar, que és pavimentat amb marbre.

El mosaic es divideix en tres grans plafons que presenten un dibuix principal al centre i dos més a cada costat. Estan envoltats per una senefa en la qual, a més de l'ornamentació formada per tires escacades amb quadrats blancs i negres, hi ha incorporats diversos temes heràldics, vegetals i animals.

Aquesta ornamentació amb tires escacades, la trobem també en els murs de la capella, emmarcant les teles i els plafons decoratius, encara que, en aquest cas, els quadrats són negres i daurats. Aquest ordre escacat està inspirat en el romànic, i en tenim un bon exemple en el portal de l'església aranesa de Sant Pere d'Escunyau.

EMBLEMES DE LES CORPORACIONS I OFICIS

1. Músics

2. Cantors

3. Pintors

4. Escultors

5. Argenters

6. Preveres

7. Arquitectes

8. Vidriers

9. Fusters

10. Teixidors

11. Paletes

12. Sastres

13. Ferrers

14. Metges

15. Farmacèutics

16. Sabaters

17. Jutges

18. Notaris

19. Diputació

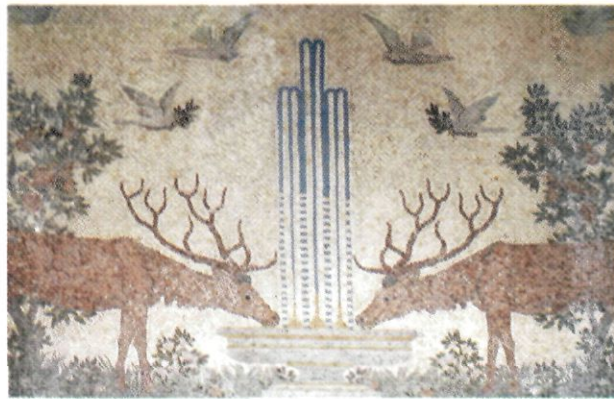

20. Escriptors

Plafó de l'entrada

Plafó prop de l'altar

Paó

Mataró

Àguila

Agricultura

Navegació

Pesca

A l'entrada de la capella, en un rectangle, també emmarcat amb tires escacades, s'indica l'any de la construcció del mosaic, el 1903. Com hem assenyalat anteriorment, als seus peus, hi ha al costat dret la signatura del constructor, Mario Maragliano, i a l'esquerra la del dissenyador, el pintor Enric Monserdà.

EL PLAFÓ DE DAVANT DE L'ALTAR

El tema principal d'aquest plafó està inspirat en el relat bíblic del Gènesi (Gn 2, 8), en el qual es descriu com el Senyor va plantar un jardí a l'Edèn i va fer néixer a la terra tota mena d'arbres. «De l'Edèn naixia un riu que regava el jardí i des d'allí es dividia en quatre braços» (Gn 2, 10). Aquests quatre rius foren anomenats el Fison, el Guilon, el Tigris i l'Eufrates. Aquest jardí fou anomenat paradís, paraula derivada de la llengua persa i que significa jardí tancat. L'Apocalipsi col·loca el paradís en el cel i ens parla del «riu de l'aigua de la vida, transparent com el cristall, que naixia del tron de Déu i de l'Anyell» (Gn 22, 1).

L'art paleocristià ens presenta en el paradís els cérvols que beuen d'aquesta font de l'Aigua de la vida, i l'art gòtic, que tanta influència tingué en Monserdà, representa al centre del paradís una font construïda sobre el naixement dels quatre rius.

El salm 42 (41) compara l'anhel dels fidels, «la set de Déu» amb la cérvola que es daleix per les fonts d'aigua. També el càntic d'Habacuc expressa la felicitat de l'home que veu la salvació de Déu amb aquestes paraules, «el Senyor-Déu és la meua força, fa els meus peus lleugers com els dels cérvols i m'encamina invencible cap als cims» (Ha 3, 19); aquesta comparació es troba també en el salm 18 (17) 34.

El cérvol fou considerat també com un atribut dels catecúmens que es preparen per beure de la font del Salvador. Els cérvols del mosaic estan envoltats per les flors i els arbres del paradís i sobre d'ells volen les aus, entre les quals destaquen els coloms amb el brot d'olivera (Gn 8, 11), senyal de la fi del diluvi i de la nova aliança en la pau del Senyor.

Als quatre angles del plafó, dins la senefa, trobem unes ornamentacions sobre una superfície quadrilobulada, en les quals són representats en una el paó i en l'altre l'àguila. Els mateixos temes, en ordre invers, es repeteixen a cada costat.

El paó és un signe que fou emprat en la mitologia grega, i que el cristianisme adoptà com a signe cristològic i de la immortalitat. És presentat sobre la bola del món i, amb les seves plomes fent la roda, ens mostra una constel·lació d'ulls, símbol del cel estrellat i de benaurança eterna.

L'àguila, en totes les cultures antigues, fou considerada la reina de les aus. Per al cristianisme, tant pot ser representació de Déu Pare, com del Crist; *en el nostre cas, creiem que simbolitza el Pare*, ja que porta el llibre obert amb l'alfa i l'omega, primera i darrera lletra de l'alfabet grec, símbol de Jesús, «jo sóc l'alfa i l'omega, el primer i el darrer, el principi i la fi» (Ap 22, 13).

EL PLAFÓ DE L'ENTRADA

Un altre tema religiós important, el trobem en el centre d'aquest plafó, en el qual veiem la figura de l'anyell, un dels símbols crítics més freqüents, ja que ens recorda el culte israelita en el qual es sacrificava un anyell per tal d'obtenir el perdó dels pecats. Ha contribuït a la propagació d'aquesta simbologia el fet que Joan Baptista presentés Jesús amb aquestes paraules, «mireu l'Anyell de Déu, el qui treu el pecat del món» (Jn 1, 29).

També l'anyell és protagonista en molts capítols de l'Apocalipsi, llibre caracteritzat per una literatura dels símbols, que ens presenta un llenguatge aparentment esotèric però comprensible a partir de les imatges de l'Antic Testament, cosa que el fa accessible als lectors i oients cristians.

Aquest llibre, prenent simbolismes numèrics, del món animal i de l'univers, ens porta al cel nou i a la terra nova que culmina amb les noces de l'Anyell. La núvia o esposa, és la nova Jerusalem «abillada com una núvia que s'engalana per al seu espòs» (Ap 21, 2). A la nova ciutat ja no hi haurà temple, «perquè el seu temple és el Senyor Déu de l'univers, junt amb l'Anyell» (Ap 21, 22).

En el mosaic, l'Anyell sembla inspirat en aquest text de l'Apocalipsi. «Vaig veure l'Anyell dret dalt la muntanya de Sió i amb ell hi havia els cent quaranta-quatre mil que portaven escrits al front el nom de l'Anyell i el nom del seu Pare» (14, 1). La muntanya de Sió és representada en el mosaic per un altar que porta la marca de les dotze tribus, o sigui els 12 x 12 x 1000, número simbòlic indicatiu de la totalitat dels redimits.

Per tal de mostrar clarament la identificació de Jesucrist amb l'Anyell, l'autor del mosaic li posa sobre l'espatlla el crismó, emblema format per dues lletres que traduïm per Crist, paraula que significa el Messies o l'ungit del Senyor. El primer que va donar aquest títol a Jesús fou sant Pere, el qual a la pregunta «i vosaltres, qui dieu que sóc?», Simó Pere respongué, «Tu ets el Messies (el Crist), el Fill de Déu viu» (Mt 16, 15-16).

La figura de l'Anyell dret, amb el crismó, es troba envoltada d'un cercle o nimbe, a la manera d'una màndorla de forma rodona, figura geomètrica reservada a Déu o als seus símbols. La màndorla està envoltada per les palmes, símbol de la victòria del martiri i de la resurrecció i la immortalitat.

Les ovelles, al peu de l'Anyell, són una al·lusió a una altra figura de Crist, el Bon Pastor. Aquest tema, el troben en els evangelis (Jn 10, 1-6 i Lc 15, 3-7) i ja estava prefigurada en el conegut salm 23 «El Senyor és el meu Pastor».

En aquest plafó les quatre ornamentacions quadrilobulades tenen per tema el comerç, l'agricultura, la navegació i la pesca. El comerç és representat pel caduceu i el casc alat de Mercuri, l'agricultura per una composició en la qual hi ha espigues, una bota i eines, la navegació per una galera que porta a la vela els quatre pals de Catalunya, i la pesca per una barca, amb vela llatina, que al pal ostenta una banderola catalana.

Encara que també es podria donar un simbolisme religiós a aquests quatre temes, creiem que formen part de la sèrie heràldica dels oficis i corporacions que figuren en les sanefes del mosaic.

EL PLAFÓ CENTRAL

Els signes d'aquest plafó, al centre de la capella, són heràldics. Dins d'un cercle de 82 cm de diàmetre, voltat d'un marc escacat, veiem l'escut de la ciutat de Mataró. Es tracta d'un escut caironat, o sigui quadrat, recolzat sobre un dels seus angles i truncat, amb el camper dividit en dues parts iguals. A la primera, els quatre pals de Catalunya, i a la segona, la mà amb el ram de mata propi de la ciutat. A cada un dels laterals, hi ha una corona de tipus senyorial.

Envolten aquest cercol amb l'escut de Mataró, quatre àguiles inspirades a la que Domènec i Montaner havia dibuixat l'any 1892 per al diari *La Renaixença*. Entre les àguiles, una decoració vegetal que culmina amb una creu.

Les decoracions quadrilobulades d'aquest plafó ens presenten alternativament dos temes, la creu de sant Jordi i els quatre pals de Catalunya, que es repeteixen a l'altre costat. Són presentats en escuts caironats, timbrats amb una corona, en la qual hi ha visibles tres florons grans i dos més petits.

Aquests cinc escuts, que es destaquen al bell mig de la capella, davant de la porta que dona accés a la nau de la basílica, són prova de la catalanitat de l'autor i dels qui encarregaren el projecte.

LES SANEFES DEL MOSAIC

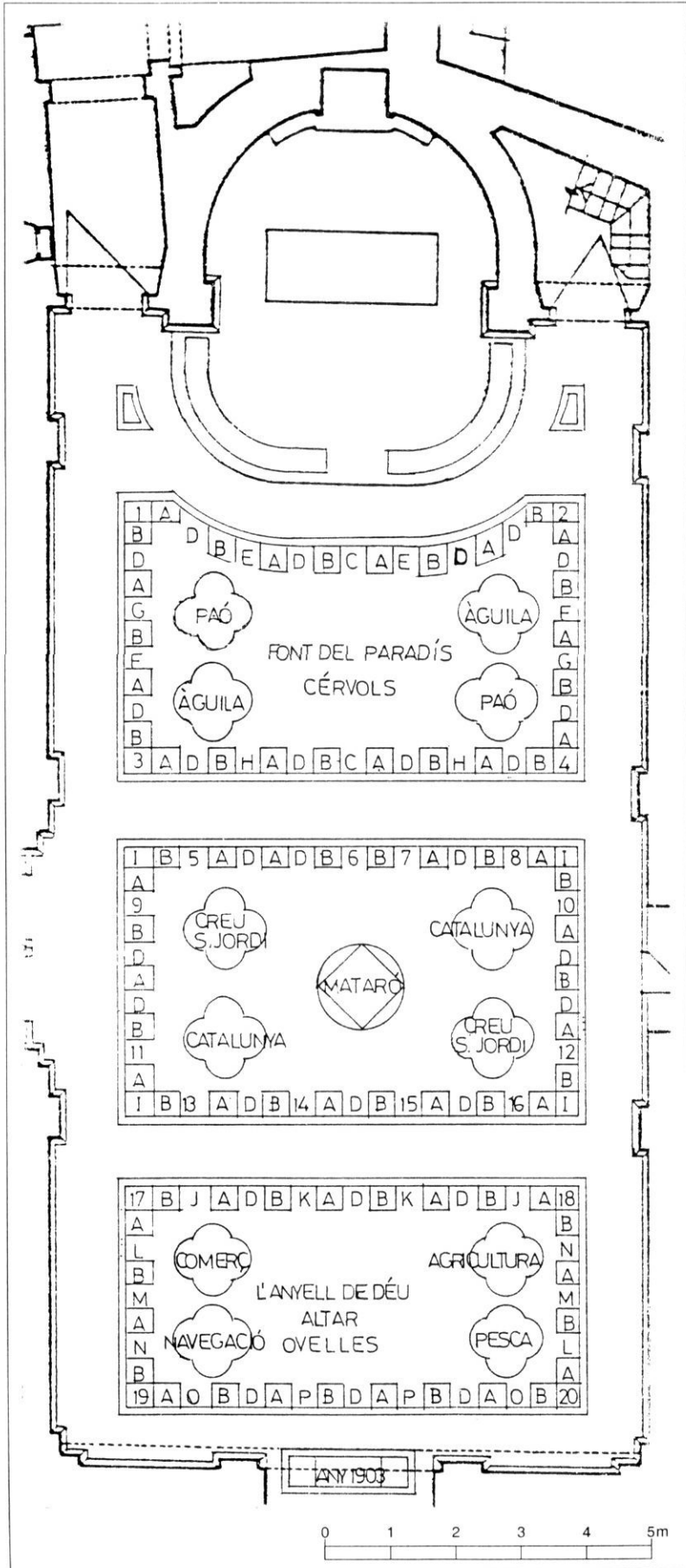
Els tres plafons del mosaic estan emmarcats per una sanefa d'uns cinquanta centímetres d'amplada i tenen en comú, a la part exterior, una tira escacada que volta cada un dels plafons. Formen una sèrie de quadrats amb una decoració heràldica, vegetal i animal.

Aquesta decoració es va alternant amb unes creus que tenen al centre una flor. Una creu és aguada, o sigui, amb els extrems acabats en punta, i l'altra té les extremitats en forma d'angle, per tant és una creu fesa. Es poden trobar en l'esquema del mosaic, assenyalades amb les lletres A i B.

Distribuïts per les sanefes dels plafons, trobem vint emblemes d'oficis i corporacions que són presentats dins d'un escut de tipus triangular curvilini, dit també ogival. Per tal de facilitar el lloc on estan situats cada un d'ells, els donem un número indicat en l'esquema del mosaic.

1. Orgue positiu de deu tubs que ens recorda l'antic decacordo esmentat en el salm 92. Emblema dels músics instrumentistes.
2. Arpa. Símbol dels músics i cantaires.
3. Paleta i pinzells. Emblema dels pintors.
4. Maça i escarpa. Signe dels escultors.
5. Ostensori. Símbol dels argenters.
6. Bonet i estola.
Símbol dels preveres i diaques.
7. Compàs amb quadrant i rosa.
Emblema dels arquitectes.
8. Almorratxa. Símbol dels vidriers.
9. Garlopa i flocs. Símbol dels fusters.
10. Llençadores i fil. Símbol dels teixidors.
11. Escaire, paleta i plom.
Emblema dels paletes.
12. Tisores. Símbol de les modistes i sastres.
13. Mall i enclusa. Símbol dels ferrers.
14. Emblema de la medicina.

- 15. Emblema de la farmàcia.
- 16. Sabata i punter. Símbol dels sabaters.
- 17. Espasa, balances i llibre. Símbol dels jutges i advocats.
- 18. Emblema dels notaris, amb la llegenda *Nihil prius fide*.
- 19. Escut de Catalunya, carregat amb la creu de sant Jordi, heràldica adoptada per la Diputació provincial.
- 20. Escussó caironat amb les armes de Catalunya. Tinter, plomes i documents. Símbol d'escriptors i historiadors.

Aquest llistat d'emblemes de corporacions i oficis, es pot completar amb les ornamentacions quadrilobulades amb símbols del comerç, l'agricultura, la navegació i la pesca. Alguns dels escuts ens recorden els que Monserdà va dissenyar per als espallers del cadirat baix, de la sala del Consell de Cent a la Casa de la Ciutat de Barcelona.

Entre les creus i els escuts de les sanefes del mosaic, trobem diversos temes animals i vegetals, repetits a cada costat de forma simètrica. Podem trobar el seu lloc en l'esquema, on els identifiquem amb una lletra.

- A - Creu aguada (acabada en punta)
- B - Creu fesa (extremitats en forma d'angle)
- C - Tres orenetes i flors
- D - Ornamentació vegetal
- E - Gall
- F - Esquirol
- G - Conill
- H - Gos
- I - Tortuga
- J - Bernat pescaire
- K - Ànec amb una fruita al bec
- L - Cigne en vol
- M - Anguila i corall
- N - Peix volador
- O - Escòrpora
- P - Crustaci

Els dibuixos del mosaic, amb els escuts de la nació catalana, i de la ciutat de Mataró, amb els emblemes de les corporacions i oficis, símbol

del treball humà, acompanyats pels animals i vegetals de la nostra terra, ens presenten tota la naturalesa posada als peus de Jesucrist Sagramentat.

Els fidels, en entrar a la capella, es troben amb un dels grans temes del mosaic, l'Anyell de Déu que treu els pecats del món (Jn 1, 29). Més endavant, als peus de l'altar, els cérvols que es deixen per l'aigua viva, l'aigua que Jesús oferí a la samaritana: «El qui begui de l'aigua que jo li donaré mai més no tindrà set, l'aigua que jo li donaré es convertirà en una font d'on brollarà la vida eterna» (Jn 4, 14).

L'epíleg de l'Apocalipsi reitera aquesta invitació: «Qui tingui set que vingui. Qui vingui que prengui l'aigua de la vida sense pagar res» (Ap 22, 17).

Seria interessant de conèixer si l'important pla teològic del mosaic és obra del seu dibuixant o fruit d'algun col·laborador que el va inspirar. Amb tot, coneixent la gran religiositat de Monserdà, hem d'agrair-li el doble mèrit d'aquesta obra artística, la seva bellesa estètica i el seu profund sentit teològic.

La projectada restauració de la capella del Sagrament i la seva correcta il·luminació, posaran de manifest la bellesa de la decoració, que convertirà aquest recinte en un dels espais més valorats de la basílica de Santa Maria de Mataró.

Rafael Soler i Fonrodona

BIBLIOGRAFIA

G. DUCHET, M. PASTOREAU, *Guía iconográfica de la Biblia y los santos*, Alianza Editorial (Madrid 1996).

FELIU ELIES, *Enric Monserdà. La seva vida i la seva obra* (Barcelona 1927).

ARMAND DE FLUVIÀ, *Diccionari General d'Heràldica*, Edhasa (Barcelona 1982).

Gran Enciclopèdia Catalana (FFV), Mario Maragliano (Barcelona 1976).

ENRIC JARDÍ, *Puig i Cadafalch, arquitecte, polític i historiador de l'art*, Premi Iluro 1974 (Mataró 1975).

La Bíblia, traducció interconfessional, Associació Bíblica Catalana, Editorial Claret. Societats Bíbliques Unides (Barcelona 1993).

Lluís Domènech i Montaner. *En el 50è aniversari de la seva mort*, Nadala Carulla-Font (Barcelona 1973).

Fotografies: Miquel Sala i Girbal.

Tractament informàtic de les il·lustracions: Martí Comas i Soler.

Planimetria: Manel Salicrú i Puig.

Agraeixo la col·laboració dels membres del Museu Arxiu de Santa Maria, Lluís Adan i Ferrer i Ramon Reixach i Puig.